

ТИПОЛОГІЯ УЧНІВ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ЗНО

*(матеріал рекомендований
практичним психологам,
вчителям, батькам)*

Учні груп ризику та стратегія їх підтримки перед ЗНО

Своєрідність навчальної діяльності кожного учня пов'язана з цілим рядом її індивідуальних особливостей: специфікою мислення, пам'яті, уваги, темпом діяльності, індивідуально-типологічними особливостями, навчальною мотивацією. Завдання педагога – своєчасно виявити учнів з різними проблемами та надати їм необхідну допомогу. В залежності від сутності проблем, які виникають у них, можна виділити наступні групи ризику.

**УЧНІ
ГРУП
РИЗИКУ**

Інфантильні

Тривожні

Невпевнені

Перфекціоністи і «відмінники»

Правопівкульні

Синтетика

Астенічні

Гіпертивні

Застрягаючі

Аудіали і кінестетики

Неуважні

Поняття «готовність до ЗНО» можна розкрити через виділені структурні компоненти:

Компонент	Показники готовності
Пізнавальний	<ul style="list-style-type: none">❖ висока мобільність, здатність переключатися на інший вид діяльності;❖ високий рівень організації діяльності;❖ висока та стійка працездатність;❖ високий рівень концентрації уваги, довільності;❖ структурованість мислення;❖ сформованість внутрішнього плану дій .
Особистісний	<ul style="list-style-type: none">❖ наявність сформованого уявлення про ЗНО, адекватного реальності;❖ адекватна самооцінка;❖ самостійність мислення та дії.
Процесуальний	<ul style="list-style-type: none">❖ знайомство з процедурою ЗНО (перегляд відеоролика, пробне тестування);❖ навички роботи з тестовими матеріалами;❖ уміння встановлювати контакти в новій обстановці з незнайомими людьми.

Методичні рекомендації щодо стратегії роботи з учнями «груп ризику»

Інфантильні учні

- **Стисла психологічна характеристика.** Такі учні відрізняються низьким рівнем самоконтролю, вольових процесів. У процесі навчальної діяльності вони не можуть зосередитися, не володіють сформованою пізнавальною мотивацією. Для них властивий зовнішній локус контролю.
- **Основні труднощі, які виникають під час проходження ЗНО.** Таким дітям важко примусити себе готуватися до іспиту. Їм властива апеляція до «вищих сил» замість сподівань на власні можливості. Вони відчувають труднощі з виділенням головного, плануванням і організацією своєї діяльності. Крім того, у них відсутня системність в мисленнєвій діяльності.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Необхідно надавати алгоритми підготовки у вигляді схем. Оптимальна стратегія підготовки для таких учнів – розпочинати зі складного (прогалин), а згодом переходити до знайомого матеріалу. Важливо розбити матеріал на короткі, легко досяжні кроки і завершувати роботу на позитиві, не очікуючи відчуття відрази. У монотонній діяльності слід знаходити ресурси (безпосередня вигода, самозаохочення). Допомагає також регламентація часу.
- **Під час проведення ЗНО.** Можна використовувати перед початком формули самонавіювання («Я спокійний і зібраний»). Необхідно переглянути всі завдання і вибрати ті, які видаються найбільш легкими. Під час перевірки корисно уявити, що перевіряєш чужу роботу.
- **Рекомендації вчителям та батькам.** Якщо дитина чимось зайнята, не відволікайте її, доки вона не завершить роботу. Необхідно допомагати структурувати час і створювати зовнішні потреби у цьому. Необхідно також узгодити з дитиною систему заохочень.

Тривожні учні

- **Стисла психологічна характеристика.** Для тривожних учнів навчальний процес асоціюється з емоційною напругою. Вони схильні сприймати будь-яку ситуацію, пов'язану з навчанням, як небезпечну. Особливу тривогу викликає в них перевірка знань у будь-якому вигляді (контрольна робота, диктанти тощо). У який спосіб можна розпізнати тривожну дитину? Такі учні часто перевіряють вже зроблене, причому це може і не призвести до суттєвого покращення якості роботи. При усній відповіді вони, як правило, прискіпливо спостерігають за реакцією вчителя. Тривожні учні ставлять багато уточнюючих запитань, часто перепитують учителя, перевіряючи, чи правильно вони його зрозуміли. Під час виконання індивідуального завдання вони зазвичай просять вчителя «подивитися, чи правильно вони зробили». Часто гризуть ручки, перебирають пальцями, зачіпають волосся тощо.

Основні труднощі

Ситуація тестування взагалі складна для тривожних дітей, тому що за своєю сутністю вона оціночна. Такій дитині важко контролювати свій емоційний стан, звідси виникають проблеми з концентрацією уваги. Найбільш складним аспектом ЗНО для тривожного учня є відсутність емоційного контакту з дорослим.

Стратегії підтримки

На етапі підготовки.

- Для тривожних дітей особливо важливе створення ситуації емоційного комфорту на передекзаменаційному етапі. Ні в якому разі не можна нагнітати атмосферу, нагадуючи про серйозність тестування і значущість його результатів. Занадто велике підвищення тривоги в учнів цієї категорії призводить лише до дезорганізації діяльності.
- Завдання дорослого – створення ситуації успіху, заохочення, підтримка. У цьому величезну роль відіграють підтримуючі вислови: «Я впевнений, що ти впораєшся», «Ти так добре впорався з контрольною з фізики».
- Необхідно навчити дитину прийомам саморегуляції, релаксації, аутотренінгу, обов'язково ознайомити її з процедурою ЗНО, щоб зняти ситуацію невизначеності. Велике значення буде мати бесіда з близькою людиною, спрямована на забезпечення емоційно сприятливої атмосфери

- ***Під час проведення ЗНО.*** Дуже важливо забезпечити тривожним дітям відчуття емоційної підтримки. Це можна зробити різноманітними невербальними засобами: подивитися, посміхнутися і т. ін. Тим самим дорослий ніби говорить дитині: «Я тут, я з тобою, ти не один». Якщо дитина звертається за допомогою: «Подивіться, я правильно роблю?», краще за все, не заглиблюючись у зміст написаного, переконливо сказати: «Немає сумнівів, що ти все робиш правильно і в тебе все вийде».
- ***Рекомендації вчителям та батькам.*** Необхідно формувати в учнів позитивне, адекватне ставлення до ЗНО. В якості підготовки тривожних дітей можна рекомендувати проведення відкритих уроків із запрошенням незнайомих людей, а також радити учням дотримуватися певного стилю поведінки. Батькам слід пояснити особливості дітей, здійснювати просвітницьку роботу з батьками для створення адекватного ставлення до ЗНО. Велике значення має сприятливий клімат в сім'ї.

Невпевнені учні

- ***Стисла психологічна характеристика.*** Проблема таких дітей у тому, що вони не вміють спиратися на власну думку і схильні до отримання допомоги від інших. Невпевнені діти не можуть самостійно перевірити якість своєї роботи: вони самі собі не довіряють. Вони можуть добре виконувати роботу за зразком, але мають ускладнення при необхідності самостійного вибору стратегії розв'язання.
- У подібній ситуації вони зазвичай звертаються за допомогою до однокласників або батьків (особливо при виконанні домашнього завдання). Такі діти списують не тому, що не знають відповіді, а тому, що не впевнені в правильності своїх знань і рішень. У поведінковому плані їм часто властивий конформізм, вони не вміють відстоювати власну точку зору. Невпевнені діти часто довго не можуть приступити до виконання завдання, але достатньо педагогу підказати їм перший крок, як вони починають працювати.

Основні труднощі

Невпевнені діти відчують труднощі під час будь-якого іспиту, позаяк їм важко розраховувати на власні ресурси й приймати самостійне рішення. При проходженні ЗНО ці діти відчують додаткові труднощі, оскільки принципове значення має самостійний вибір діяльності, а це завдання для невпевнених учнів вкрай складне.

Стратегії підтримки

- ***На етапі підготовки.*** Дуже важливо, щоб невпевнена дитина отримала позитивний досвід прийняття іншими людьми її особистого вибору. Під час роботи з такими учнями необхідно уникати порад і рекомендацій (наприклад: «Краще розв'яжи прості завдання, а тоді переходи до складних»). Краще запропонувати самому вибрати і дочекатися, коли він прийме рішення («Як ти гадаєш, з чого краще розпочати: з простих чи складних завдань?»).
- ***Під час проведення ЗНО.*** Невпевнену дитину можна підтримувати простими фразами, які сприяють створенню ситуації успіху: «Я впевнений, у тебе все вийде», «Ти обов'язково впораєшся». У жодному разі не можна говорити тривожним і невпевненим учням фразу типу «Подумай ще», «Поміркуй добре». Це тільки підсилить їхню тривогу і ніяк не прискорить виконання завдання.

Рекомендації вчителям та батькам

Дуже важливо розвивати у невпевненої дитини навички самостійного оцінювання своєї роботи. Наприклад, корисно запитувати її «А що тобі самій сподобалось в твоїй роботі?» Якщо дитині важко відповісти на подібне запитання, можна запропонувати їй оцінити роботу за декількома критеріями: за точністю, швидкістю і т. д. Не варто поспішати пропонувати дитині готовий розв'язок або відповідь. Навпаки, краще спочатку поцікавитися її думкою.

Перфекціоністи і «відмінники»

- **Стисла психологічна характеристика.** Діти даної категорії зазвичай відрізняються високою або дуже високою успішністю, відповідальністю, організованістю, виконавською дисципліною. Якщо вони виконують завдання, то намагаються зробити його краще від усіх або швидше за інших використати додатковий матеріал.
- Перфекціоністи дуже чутливі до похвали і, взагалі, до будь-якого оцінювання своєї діяльності. Все, що вони роблять, повинно бути поміченим і отримати відповідну (звичайно ж, високу) оцінку. Для таких учнів властиві дуже високий рівень домагань і вкрай нестійка самооцінка. Для того, щоб відчувати себе хорошими, їм потрібно не просто встигати, а бути найкращими, не просто добре справлятися з завданнями, а робити це блискуче.

Основні труднощі

- ЗНО для даної категорії учнів – це той самий випадок, коли правильним виявляється вислів «Найкраще – ворог хорошого». Їм недостатньо виконати мінімально необхідний обсяг завдань, їм потрібно зробити все, причому безпомилково. Ще одна можлива перепона для них – це необхідність пропустити завдання, якщо вони не можуть з ним впоратись. Вони відчують сильну тривогу, намагаються отримати підтримку. Їм також важко контролювати свій емоційний стан.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Дуже важливо допомогти таким дітям скоригувати їхні очікування і допомогти усвідомити різницю між «достатнім» і «неперевершеним». Їм необхідно зрозуміти, що для отримання відмінної оцінки немає необхідності виконувати всі завдання. На передекзаменаційному етапі перфекціоністам можна пропонувати тренувальні вправи, де їм потрібно буде вибирати завдання і не робити все підряд. Необхідно поінформувати таких дітей про необхідний мінімум набраних балів, допомогти їм розставити пріоритети і скоригувати очікування. Необхідно також навчити їх планувати роботу за часом.

- **Під час проведення ЗНО.** Перфекціоністу потрібно допомогти обрати стратегію діяльності і реалізувати її.
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Необхідно уникати порівняння з іншими і допомогти знизити суб'єктивну значущість ЗНО. Батькам важливо допомогти скласти режим дня і регулювати навантаження, а вчителям – утриматися від оцінювання й порівняння з іншими. Важливо допомогти дитині переключитися з емоційного реагування на планування і зосередитися на перевірці.

Правопівкульні учні

- **Стисла психологічна характеристика.** Правопівкульними називають дітей, у яких домінує права півкуля мозку. У них багата уява, добре розвинене образне мислення. Вони прекрасно сприймають метафори, образи, порівняння, гублячись при необхідності мислити логічними категоріями.
- **Основні труднощі, які виникають при проходженні ЗНО.** Правопівкульні учні можуть відчувати труднощі при необхідності чіткого логічного мислення, структурування. Їм важко відволіктися від емоційно-образної складової навчального матеріалу і зосередитися на фактах і теоретичних побудовах. Як правило, вони добре долають гуманітарні предмети, відчуваючи труднощі з предметами природничого та фізико-математичного циклів.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Важливо надати дитині інформацію про особливості її навчального стилю, допомогти прийняти його і відпрацювати індивідуальну стратегію діяльності. Щоб навчальний матеріал краще засвоювався, правопівкульним дітям важливо задіювати уяву й образне мислення: використовувати порівняння, образи, метафори, малюнки. Сухий теоретичний матеріал необхідно ілюструвати прикладами або наочною. Необхідно також використовувати вправи на зняття емоційної напруги.
- **Під час проведення ЗНО.** Правопівкульним дітям варто спробувати свої сили не стільки в тестових завданнях формату А, скільки там, де потрібно дати розгорнуту відповідь. Це їм буде простіше. Можливо, їм варто починати саме з завдань у бланку Б (якщо він присутній), а вже потім переходити до тестів множинного вибору. До початку тестування важливо донести до абітурієнтів думку про те, що вони самі визначаються, з яких завдань їм буде розумніше розпочати.
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Необхідно поінформувати батьків і вчителів про сутність правопівкульності, навчити їх активізувати образне мислення дитини при підготовці до ЗНО.

Учні-синтетика

- **Стисла психологічна характеристика.** Синтетичний, чи глобальний, стиль діяльності характеризується низкою типових моментів. Учні-синтетика спираються в більшості на загальне, а не на часткове. Вони мало уваги приділяють деталям, тому що їх цікавлять загальні взаємозв'язки.
- **Основні труднощі.** Синтетика часто відчувають труднощі з аналізом, виділенням ключових моментів в інформації, розподілом матеріалу на смислові блоки. Зазвичай таким дітям важко скласти плани або конспекти, деякі з них складають план вже після того, як робота була написана. Синтетика рідко концентруються на одній проблемі, їм властиво розглядати її в широкому контексті, у взаємозв'язку з іншими проблемами, співвідносити отримані знання з особистим досвідом і думками інших. При проходженні ЗНО синтетика можуть відчувати труднощі, пов'язані з необхідністю аналітичної діяльності і оперування конкретними фактами.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Дуже важливо розвивати у синтетиків аналітичні навички, враховуючи, що загальний хід їх діяльності – від загального до часткового. При вивченні кожної теми необхідно її узагальнювати, виокремлювати основні блоки і наповнювати їх конкретним змістом. При роботі з тестами синтетиків потрібно орієнтувати на виявлення основного в кожному завданні: що тут є головним, на що варто звертати увагу в першу чергу?
- **Під час проведення ЗНО.** На початку роботи синтетикам варто ознайомитися з матеріалом в цілому: переглянути наявні завдання, «пробігтися» по їх змісту. Це допоможе їм зорієнтуватися. Синтетикам може допомогти складання загального плану діяльності на початку роботи. Крім того, на ЗНО їм важливо спиратися на вміння виділяти головне в кожному завданні. «Спочатку переглянь завдання і поміркуй, у якій послідовності ти будеш їх виконувати».
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Рекомендації аналогічні роботі з правопівкульними дітьми: перш за все необхідно зрозуміти специфіку пізнавальної діяльності синтетика і розвивати у нього навички аналізувати.

Учні, які відчувають недостачу довільності та самоорганізації

- **Стисла психологічна характеристика.** Зазвичай цих учнів характеризують як «неуважних», «незібраних». Як свідчить практика, в них дуже рідко бувають справжні порушення уваги. Частіше всього «неуважні» діти – це діти з низьким рівнем довільності. У них сформовані всі психічні функції, необхідні для того, щоб бути уважними, але загальний рівень організації діяльності дуже низький. У таких учнів часто нестійка працездатність, їм властиві коливання темпу діяльності. Вони можуть часто відволікатися.
- **Основні труднощі.** ЗНО потребує дуже високої самоорганізації. Учні, у яких не сформована довільність, при загальному високому рівні пізнавального розвитку і досить достатньому обсязі знань можуть нерационально використати час.

Стратегії підтримки.

- **На етапі підготовки.** Психічні функції формуються при наявності зовнішніх підстав. Тому на етапі підготовки дуже важливо навчити дитину використовувати для саморегуляції діяльності різноманітні матеріальні засоби. Такими засобами можуть стати пісочний годинник, який відміряє час, достатній для виконання завдання; складання списку необхідних справ (і їх поступове викреслення по мірі виконання), лінійка, яка вказує на потрібний рядок, і т.д. Немає сенсу закликати таких дітей «бути уважнішими», тому що це для них недоступно.
- **Під час проведення ЗНО.** Учням з недостатньо розвиненою довільністю необхідна допомога в самоорганізації. Це можна зробити завдяки спрямовуючим питанням: «Ти зараз що робиш?» Можливе також використання зовнішніх підстав. Наприклад, дитина може скласти план своєї діяльності і закреслювати пункти у тестовому зошиті, які вона зараз виконує. Важливо, щоб учень навчився використовувати ці допоміжні засоби на попередньому етапі, в іншому разі на екзамені це забере в нього надто багато сил і часу.
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Дуже важливо, щоб дорослі не брали на себе повністю функцію організації діяльності такої дитини. Якщо дорослий весь час контролює і організовує дитину, це не лише не сприяє розвитку довільності, а навпаки. Завдання дорослих – стимулювати розвиток самоконтролю дитини. Наприклад, краще не давати прямих вказівок типу «Зараз пиши це» або «Не забув зошит з математики покласти?», а задавати питання, відповіді на які будуть вимагати від дитини навичок самоорганізації: «Що потрібно зробити зараз?», «Що ти зараз будеш робити?», «Перевір, чи всі підручники ти поклав».

Астенічні учні

- **Стисла психологічна характеристика.** Основна характеристика астенічних дітей – висока втомлюваність, схильність до виснаження. Вони швидко втомлюються. У них знижується темп діяльності і різко збільшується кількість помилок.
- Як правило, втомлюваність пов'язана з особливостями вищої нервової діяльності і має не стільки чисто психологічну, скільки неврологічну природу, тому можливості її корекції вкрай обмежені.
- **Основні труднощі.** ЗНО потребує високої працездатності протягом досить тривалого періоду часу (до 3 годин). Тому в астенічних дітей дуже висока ймовірність зниження якості роботи, виникнення відчуття втоми.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** При роботі з астенічними дітьми дуже важливо не висувати вимог, які неможливо виконати і яким дитина не зможе відповідати.: «Деякі випускники займаються з ранку до вечора, а ти після двох годин вже втомився». Дитина не симулює, просто такі її індивідуальні особливості.
- Великого значення набуває оптимальний режим підготовки: щоб дитина не перевтомлювалася, їй необхідно робити перерви в заняттях, гуляти, достатньо спати. Батькам астенічних дітей варто отримати консультацію у психоневролога або невропатолога про можливість підтримки дитини за допомогою вітамінів чи трав'яних зборів.
- **Під час проведення ЗНО.** Слід мати на увазі, що астенічним дітям потрібно декілька перерв, тому їх не потрібно квапити, якщо вони раптово припиняють працювати і на якийсь час зупиняються. Їм по можливості краще організувати декілька коротеньких «перерв» (відпустити в туалет тощо)
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Дуже важливо не порівнювати дитину з іншими. У ситуації, коли очевидна висока втомлюваність, необхідно виявити делікатність і тактовність. У жодному разі не можна докоряти учневі у лінощах або незібраності.

Гіпертимні учні

- **Стисла психологічна характеристика.** Гіпертимні учні зазвичай швидкі, енергійні, активні, не схильні до педантизму. У них високий темп діяльності, вони імпульсивні і часом нестримані. Вони швидко виконують завдання, але дуже часто роблять це абияк, не перевіряють себе і не бачать власних помилок. Такі діти часто нехтують точністю й акуратністю на користь швидкості й результативності.
- Гіпертимні учні відчують труднощі в процесі роботи, яка потребує високої старанності, зібраності і скрупульозності, проте прекрасно долають завдання, які вимагають високої мобільності й переключення. Особливістю цієї категорії учнів часто є також невисока значущість навчальних досягнень, занижена навчальна мотивація.
- **Основні труднощі.** Процедура ЗНО вимагає високої зібраності, концентрації уваги, скрупульозності та охайності, а ці якості зазвичай є слабким місцем гіпертимних дітей. З іншого боку, такі учні, як правило, володіють гарним переключенням, що допомагає їм впоратися з тестовими завданнями.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Дуже важливо не намагатися змінити темп діяльності, особливо за допомогою вказівок типу «Не поспішай». Такий учень все одно буде працювати в тому темпі, у якому йому комфортно. Необхідно розвивати в таких учнів функцію контролю, тобто навички самоперевірки: після завершення роботи знайти помилки, самостійно перевірити результати виконаних завдань. Основний принцип, яким потрібно керуватися гіпертимним дітям: «Зробив – перевір». Крім того, необхідно створити у гіпертимних дітей відчуття важливості ситуації екзамену. Це саме той випадок, коли потрібно із всією серйозністю пояснити, якого величезного значення мають результати ЗНО.
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Важливо, щоб у спілкуванні з такими дітьми дорослі м'яко, але послідовно створювали зрозумілі і чіткі обмеження. При цьому необхідно враховувати, що для гіпертимних дітей важливим є не розмірковування й **умовиводи**, а реальний досвід. Тому на варто захоплюватися нотаціями або поясненнями, а створити чітке організуюче середовище.

Застрягаючі учні

- **Стисла психологічна характеристика.** Таких учнів характеризує низька рухливість, низька лабільність психічних функцій. Вони важко переключаються з одного завдання на інше. Застрягаючі діти ґрунтовні і в більшості повільні. Ще одна їх особливість полягає в тому, що вони потребують тривалого орієнтуючого періоду при виконанні кожного завдання. Якщо таких учнів починають квапити, темп їх діяльності ще більше знижується.
- **Основні труднощі.** Процедура ЗНО потребує високої мобільності: необхідно швидко переключатися з одного завдання на інше, актуалізувати знання з різноманітних розділів шкільної програми. Це може викликати труднощі в застрягаючих дітей.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Навички переключення уваги тренувати досить складно, але можливо. Можна навчити дитину користуватися годинником для того, щоб визначати час, необхідний для кожного завдання. Можна, наприклад, сказати учневі: «Тобі потрібно розв'язати п'ять задач за годину. Отже, на кожную задачу ти можеш витратити не більше дванадцяти хвилин». Такі вправи допоможуть учневі розвивати вміння переключатися. Можна також заздалегідь визначити, скільки часу слід відвести на кожне завдання на ЗНО.
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Завдання дорослого – в міру необхідності м'яко і ненав'язливо допомагати таким дітям переключатися на наступне завдання, якщо вони довго розмірковують над кожним: «Ти вже можеш переходити до наступного завдання». Ні в якому випадку не можна їх квапити, від цього темп діяльності лише знижується. Важливо не просто підказувати застрягаючій дитині, що потрібно робити, а розвивати в неї навички переключення. Добре, якщо дорослий обговорює з дитиною розподіл часу, а тоді тактовно цікавиться: «Чи вдається тобі діяти за планом?»

Аудіали і кінестетики

- **Стисла психологічна характеристика.** Відомо, що людина має три основних модальності сприйняття: аудіальна (слухова), візуальна (зорова) і кінестетична (тактильна). У кожної людини одна з цих модальностей є ведучою, яка визначає домінуючий спосіб отримання і перетворення інформації. Навчання в школі зазвичай спирається на всі три модальності (усні розповіді, наочність, практичні роботи), що в цілому дозволяє засвоювати програму дітям всіх трьох груп.
- **Основні труднощі.** На відміну від традиційного екзамену, який включає аудіальні і кінестетичні елементи (особливо якщо екзамен проводиться в усній формі), ЗНО має винятково візуальну форму. Це полегшує завдання для візуалів, одночасно ускладнюючи його для аудіалів і кінестетиків.

Стратегії підтримки

- **На етапі підготовки.** Необхідно, щоб діти даних категорій усвідомили особливості свого навчального стилю, тобто змогли чітко сформулювати для себе, як саме вони краще засвоюють навчальний матеріал, й скористалися цим при повторенні матеріалу.
- **Під час проведення ЗНО.** Аудіали можуть скористатися мовленням, тобто дуже тихо проговорювати завдання вголос. (Щоб це нікому не заважало, слід продумати, в яке місце класу краще посадити такого учня). У випадку труднощів можна розповісти їм про те, в чому полягає сутність завдання. Їм не потрібна допомога в розв'язанні, їм потрібно просто допомогти зрозуміти сутність завдання. Кінестетики можуть допомагати собі простими рухами (наприклад, порухати ногами під столом). Їм також варто дозволити якусь рухову активність
- **Рекомендації для вчителів та батьків.** Необхідно спільно з дітьми обговорити прості прийоми, які вони зможуть використати під час підготовки й на ЗНО. Якщо під час проведення пробного тестування випускники отримають необхідну підтримку, вони будуть більш впевнено почувати себе в ситуації реального екзамену.